

TÜRK ADININ ANLAMI

- **Uygur, Köktürk Kaynakları;** Güç, kuvvet
- **Çin Kaynakları;** Miğfer
- **Ziya Gökalp;** Nizam sahibi, töreli
- **Kaşgarlı Mahmut;** Olgunluk çağı
- **İran Kaynakları;** Güzel insan
- **İslam Kaynakları;** Terk edilmiş, deniz kıyısındaki adam
- **Doerfer;** Siyasi teşekküllü halk
- **Müller;** Nizamlı, kuvvetli
- **Wambery;** Çoğalan, türeyen, yaratılan
- **W.Barthold;** Kanunlu, düzenli

ORTA ASYA KÜLTÜR MERKEZLERİ**ANAV (MÖ 4500-MÖ 1000)**

- En eski kültür merkezidir.
- Bugünkü Türkmenistan'da Aşkabat yakınlarında ortaya çıkmıştır.

KELTEMİNAR (MÖ 3000)

- Yerleşik yaşam görülür.
- Amuderya deltası civarında balıkçılık ve avcılık ile uğraşmışlardır.

AFANESYOVA (MÖ 3000-MÖ 1700)

- En eski Türk kültür merkezidir.
- Orta Asya uygarlığının temelini oluşturmuştur.
- Altay ve Sayan dağlarının kuzeybatısında ortaya çıkmıştır.

ANDRONOVA (MÖ1700-MÖ1200)

- Türklerin atalarının yaşadığı kültürdür.
- Tunç ve altın eşyalara ilk kez bu kültürde rastlanılmıştır.
- Altay-Tanrı dağları Güney Sibiry ve Hazar'ın doğusunda kalan bölgede ortaya çıkmıştır.

KARASUK (MÖ 1200-MÖ700)

- İlk demir işlemeciliğine burada rastlanılmıştır.

TAGAR-TAŞTIK (MÖ 700-MÖ 100)

- Diğer kültürlerle göre en gelişmiş kültürdür.

TÜRKLERİN ANA YURTTAN GÖÇLERİ**TÜRK GÖÇLERİNİN NEDENLERİ**

- İklim şartlarının olumsuz etkiler (kuraklık)
- Hayvan hastalıkları,
- Otlak ve meraların azalması.
- Diğer kavimlerin baskılarının giderek artması (Çin, Moğol, Tunguz, yüeci)
- Nüfusun artması ve buna bağlı olarak sosyoekonomik sorunların da artması.
- Türk boylarının kendi aralarında sorunlar yaşaması.
- Yeni yerler görme isteği.
- Cihan Hâkimiyeti fikri. (Türk cihan hakimiyeti mefkuresi / Kızıl Elma)

TÜRK GÖÇLERİNİN SONUÇLARI

- Türk kültürü geniş bir coğrafya da yayılım göstermiştir.
- Yeni devletler kurulmuştur.
- Bazı Türk toplulukları göç ettikleri bölgelerdeki yerli kültürlerinden etkilenecek asimile olmuşlardır.
- Türk boyları arasında siyasi, sosyal,kültürel, dini farklılıklar ortaya çıktı.
- Türk tarihinin bir bütün içerisinde incelenmesi zorlaşmıştır.

**İSKİTLER (SAKALAR)
(MÖ VII-MÖ II. YÜZYIL)**

- İskitler, Saka Türkleri tarafından yönetilen bir konfederasyondur.
- Tanrı Dağları bölgesinde yaşamışlar daha sonra Karadeniz'in Kuzey bölgesinde yerleşmişlerdir.

- Bilinen ilk hükümdarı **Alp Er Tunga**'dır.
- Orta Asya'da kurulan ilk Türk topluluğudur.
- Persler ve Medler ile yaptığı savaşlar şehname'ye konu olmuştur.
- Alper Tunga, **Şehname**'de "**Efrasiyap**" adı ile anılmıştır.
- Atı evcilleştirmişlerdir ve bir savaş aracı olarak ilk defa kullanmışlardır.
- Tarihin **ilk kadın hükümdar "Tomris Hatun"** bu uygarlıkta yer alır.
- **Amazon kadın savaşçıları** vardır.
- Eşyalarında **hayvan üslubunu** kullanmışlardır.
- Kıyafetleri uzun etekli ceket ve pantolondur.
- Madencilikte üst seviyede olan iskitlere **bozkırın kuyumcuları** ünvanı verilmiştir.
- Hayvan üslubunu kullanmışlar Balbal adı verilen taşlar dikmişlerdir.
- İskitler batıda Avrupalıların doğuda Yüecilerin baskısı ile dağılmışlardır.

BÜYÜK HUN DEVLETİ (ASYA HUNLARI) (MÖ 220-MS 216)

- Orta Asya'da bilinen **ilk teşkilatlı** Türk devletidir.
- İlk hükümdarı **Teoman** merkezi ise **Ötüken**'dir.(Kutlu Vatan)
- En önemli hükümdarı **Metehan**'dır.

TEOMAN DÖNEMİ:

- Çin üzerine düzenlenen akınlar Çin Seddi'nin inşa edilmesinde etkili olmuştur.
- Teoman Çin kaynaklarında **Tuman** olarak geçer.

METEHAN DÖNEMİ:

- En gelişmiş dönemlerini Metehan ile yaşamışlar.
- Metehan döneminde Türk boyları tek çatı altında birleşmiştir. **Böylece**, Orta Asya'da ilk kez siyasi birlik sağlanmış oldu.

- Moğol kökenli Tunguzların toprak istemesi üzerine Metehan bu duruma karşı çıkmış ilk seferini Tunguzlar, ikinci seferini ise Yüeciler üzerine yapmıştır.
- Bu seferlerden sonra Metehan Çin'e yönelmiş Çin ile yapılan mücadeleler de Metehan galip gelmiştir (**Paiteng Savaşı**).
- **METE'NİN ÇİN POLİTİKASI:** Metehan Çin'e karşı mücadelelerinde galip çıktığı halde Çin nüfusu içerisinde halkın asimile olması endişesi ile Çine yerleşmemiş Çin'i vergiye bağlamıştır.
- Çin ile MÖ 200 de **ilk Türk-Çin Antlaşması** olan **Kuzey Şansi Antlaşması** yapılmıştır.
- Metehan döneminde devlet Merkez sağ ve sol şeklinde yönetilmiştir. (**İkili devlet teşkilatı**)
- Metehan döneminde **Türk tarihinin ilk düzenli ordusu** oluşturulmuş ve ilk kez ordu onluk sisteme göre düzenlenmiştir.

NOT: Mete'nin tahta çıkış tarihi M.Ö. 209 Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilir. Kara Kuvvetleri Brövesinde yer alır.

NOT: Mete Han çoğu araştırmacıya göre Oğuz Kağan Destanı'ndaki **OĞUZ KAĞAN** olarak kabul edilmektedir.

HUNLARIN YIKILIŞI:

- **Kiok kağan** döneminde Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi için Çin Hanedanı'nın kadın üyeleri ile evlenilmeye başlanmıştır.
- Siyasi amaçla yapılan bu evlilikler Çinli prenslerin casusluk yapması ve boyları birbirine düşmesine neden olmuştur.
- **Hohan-Yeh** çareyi Çin hâkimiyetine girmekte bulmuş buna karşı olan **Çi-Çi** bu durumu utanç verici olarak görmüş ve Hohan-yeh'i tanımadığını bildirmiştir.
- Çinlilerin böl, parçala, yok et politikasına dayanamayan Hunlar zaman içerisinde parçalanmıştır.

- MÖ 58 de **Batı ve Güney** olmak üzere ikiye ayrılmış Batı kısmı Çin hâkimiyetine girmiştir.
- Güney Hunlar, Kuzey ve Güney Hunlar olmak üzere ikiye ayrılmışlardır.
- Kuzey Hunları Siyanpiler, Güney Hunları Çinliler tarafından yıkılmıştır.

NOT: Kuzey Hunları Asya'yı terk ederek Karadeniz'in kuzeyine gitmişler ve **Kavimler Göçü'nün** başlamasında etkili olmuşlardır.

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

- Yurtlarında egemenliklerini kaybeden Hunlar batı yönünde ilerleyerek Karadeniz'in kuzeyine gelmişlerdir.
- **Balamir** önderliğinde Volga kıyılarına kadar gelen Hunlar, Karadeniz'in kuzeyine geçerek Gepit, Vandal, Süev, Sakson, Frank, Got, Angıl, Ostragot gibi kavimleri (**BARBAR KAVİMLER**) harekete geçirerek Kavimler göçü'nü başlatmışlardır.

NOT: Barbar ifadesi Romalılar tarafından Tuna Nehri'nin doğusunda yaşayan kavimler için kullanılmış bir tabirdir.

SONUÇLARI

- İlk çağ sona ermiş orta çağ başlamıştır.
- Avrupa 100 yıla yakın bir süre kargaşa yaşamıştır.
- Roma İmparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Bugünkü Avrupa milletlerinin temelleri atılmıştır.
- Feodalite (Derebeylik) rejimi ortaya çıkmıştır.
- Hıristiyanlık yayılmıştır.
- Dogmatik (skolastik) düşünce doğmuştur.
- Avrupa'ya yerleşen Türkler yeni devletler kurmuşlardır.

AVRUPA'YA GÖÇ EDEN TÜRK BOYLARI VE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

AVRUPA HUN DEVLETİ(374-469)

- Avrupa'ya göç eden Hunlar'ın lideri **Balamir**'dir.
- Balamir'den sonra başa **Ulduz** geçmiştir.

ULDIZ DÖNEMİNDE:

- Macaristan'a ulaşılmış ve Avrupa Hun Devleti kurulmuştur.
- Ulduz, Bizans'ı baskı altında tutmak istemiş ve Trakya'ya sefer düzenlemiştir.
- Sefer sonucunda barış isteyen Trakya Valisi'ne "İstersem Güneşin Battığı Yere Kadar Her Yeri Zapt Edebilirim" demiştir.

DİKKAT: Hunlar, Ulduz dönemde Anadolu'ya ilk kez ayak bastılar.

RUA DÖNEMİNDE:

- Bizans vergiye bağlandı ve Batı Roma ile dostluk Antlaşması imzalandı.

ATTILA DÖNEMİNDE:

- Devletin **en güçlü dönemi** Attila zamandır.
- Atilla, Hun kaçakları sorununu çözmek için Bizans'a karşı sefere çıkmış ve Bizans'ın isteği üzerine 434 **Margos Antlaşması** imzalanmıştır.

Bu anlaşmaya göre;

1. Bizans'ın ödemiş olduğu vergi arttırılmıştır.
 2. Bizans'ın elindeki Hun esirlerinin iadesi karara bağlanmıştır.
 3. Bizans'ın Hunlara bağlı kavimlerle anlaşma yapmaması kabul ettirilmiştir.
- Atilla döneminde Bizans üzerine I. ve II. Balkan seferine çıkmış Bizans mağlup edilmiştir.
 - Bunun sonucunda 447 **Anatolyus Antlaşması** imzalanmıştır.

- Batı Roma'ya yönelen Atilla, **Galya ve İtalya** seferine çıkmıştır.
- Attila'nın ölümünden sonra Avrupa Hunları gerileme ve çöküş yaşamışlardır.
- Attila "**Tanrının Kamçısı**" ve "**Cesur Kavimlerin Efendisi**" olarak bilinmektedir.

NOT: Nibelungen destanında **Etzel** olarak da Attila'nın adı geçer.

AVARLAR (562-805)

- Çin kaynaklarında **Juan-Juan**, Arap kaynaklarında ve Bizans kaynaklarında **Avar**, Köktürk kaynaklarında **Apar** olarak adlandırılmışlardır.
- **Bayan Han** zamanında kurulmuşlardır.
- Sasaniler ile anlaşarak 619-626 yıllarında **İstanbul'u iki kez kuşatmışlar** fakat sonuç alamamışlardır.
- Hem Orta Asya'da hem de Avrupa'da devlet kurmuşlardır.
- **İstanbul'u ilk kuşatan Türk devletidir.**
- **Üzengi**yi Avrupa'ya taşımışlardır.
- 805 yılında Franklar son vermiştir.

OĞUZLAR / UZLAR (562-805)

- "Oğuz" boylar, kabileler anlamına gelir.
- Tarihte en önemli rolleri oynayan Türk kavmidir.

Oğuzların bir kısmı; Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç etmiştir.

- Hıristiyan olan Oğuzlara **Uz** denir. (Bizans kaynakları)
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar.
- 1071 Malazgirt Savaşı sırasında taraf değiştirmişlerdir.
- Günümüzde Gagavuz Türkleri olarak yaşamaktadırlar.

Geri kalan asıl kalabalık kitle ise:

- Müslüman ve Türk Oğuzlara **Türkmen** ya da Türk denir.

- **Büyük Selçuklu Devleti, Türkiye Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti** başta olmak üzere pek çok devlet kurmuşlardır.
- Türklerin Anadolu'yu yurt edilmesini sağlamışlardır.
- Oğuzlar için **Türkiye Türklerinin Ataları** ifadesi kullanılmıştır.

PEÇENEKLER

- Karadeniz'in kuzeyinden Avrupa'ya göç etmişlerdir.
- Devlet kuramayan Türk topluluklarından birisidir.
- Bizans ordusunda ücretli askerlik yaptılar.
- 1071 Malazgirt Savaşı'nda Bizans tarafından yer alan Peçenekler Selçukluların tarafından geçerek Türklerin Savaşı kazanmasında önemli rol oynamışlardır.
- Siyasi varlıklarına **1091 Meriç Savaşı'nda** Kıpçaklar son vermiştir.

MACARLAR (896-XV.YÜZYIL)

- Arpat liderliğinde kurulmuştur.
- Bugünkü Macaristan'da yaşamaktadırlar.
- XI. yüzyıl başlarında Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir.
- Türk kimliklerini kaybetmişlerdir.
- Türkoloji Enstitüsü'nü kurmuşlardır.

BULGARLAR (583-1237)

- Bulgar kelimesinin anlamı **karişik karışmaktır.**

TUNA BULGARLARI DEVLETİ (679-864)

- Asparuh yönetiminde kurulmuşlardır.
- Kurum Han döneminde **İstanbul'u kuşatmışlardır.**
- Boris Han zamanda Hıristiyan oldular.
- Kalabalık Slav toplulukları arasında Türklük özelliklerini kaybettiler.
- Bugünkü Bulgaristan'da yaşayan Bulgarlardır.

- İlk defa Han unvanı yerine **Çor unvanını** kullanmışlardır.
- Bu unvanı kullanan ilk Türk hükümdarı Simon'dur.

İTİL (VOLGA) BULGAR DEVLETİ (968-1237)

- Başkenti **Bulgar** şehridir.
- Almış Han zamanında İslam dinini kabul etmişlerdir.
- **İslamiyet'i resmi din haline getiren ilk Türk devletidir.**
- **Kürk yolunu** kullanarak ekonomilerini güçlendirmişlerdir.
- Altın Orda Devleti 1237 yılında son vermiştir.

HAZARLAR (630-968)

- İlk Türk-Arap savaşları bu dönemde başlamıştır.

NOT: Bu mücadele Kafkaslara ve Karadeniz'in kuzeyine İslamiyet'in yayılışını geciktirmiştir.

- **Museviliği** kabul eden tek Türk devletidir.
- Hazarlara, Müslümanların liderleri "**Hazz**" demiştir.
- **Kürk yolunu** kullanarak ekonomilerini güçlendirmişlerdir.
- Hükümdar ailesi Musevi olsa da Hazarlarda dini serbestlik vardır. Bu yüzden yaşadıkları döneme "**Hazar Barış Çağı**" denilmiştir.
- **Hazar Denizi** ismini Hazar Türklerinden almıştır.

SABİRLER (SİBİRLER-SABARLAR)

- **Anadolu'ya sefer düzenleyen ikinci Türk topluluğu** Sabirler olmuştur.
- Bugünkü **Sibirya** adını Sabirler'den almıştır

KIPÇAKLAR (KUMANLAR) (1000-1303)

- Karadeniz'in kuzeyinde yaşamışlardır.
- Kelime anlamı sarı saçlı, sarımtırak, öfkeli anlamına gelmektedir.

- Eyyübiler ve Memlük ordularında görev almışlardır. (**Gulam / Kölemen sistemi**)
- Oğuzlar ile yaptıkları mücadeleler **Dede Korkut hikâyelerine** konu olmuştur.
- **Codex Cumanicus** adı verilen iki ciltlik Kıpçak sözlüğü oluşturmuşlardır.
- Ruslar ile yaptıkları mücadeleler ise **İgor Destanına** konu olmuştur.
- Karadeniz'in kuzeyindeki geniş düzlükler yüzyıllarca **Deşt-i Kıpçak** (Kıpçak bozkırları) olarak anılmıştır.

ORTA ASYA'DA KALAN DİĞER TÜRK BOYLARI VE KURULAN TÜRK DEVLETLERİ

I. KÖKTÜRK DEVLETİ (552-659)

- **Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir.**
- Asya Hun devletinden sonra Türk birliğini sağlayan ikinci büyük devlettir.
- **Aşina soyundan** olan **Bumin Kağan** tarafından kurulmuştur.

DİKKAT: **Ergenekon Destanı** I. Köktürk Devleti'nin kuruluşunu anlatmaktadır.

- **Ötüken** merkezli kurulmuştur.
- Orta Asya'da sınırları en geniş olan Türk devletidir.
- Devlet doğu-batı şeklinde iki idari birime ayrılmıştır.
- Bumin Kağan, ülkeyi kardeşi **İstemi Yabgu** ile birlikte yönetmiştir.
- İlk resmi ilişkilerini Çin'deki Batı Wei Devleti ile kurmuşlardır.
- **İpek Yolu'na hâkim olabilmek için;** Sasaniler ile ittifak yaparak Akhunları yıkmışlar; daha sonra da Bizans ile ittifak yaparak Sasanilere karşı mücadele etmişlerdir.

NOT: Sasaniler yıkılmasa bile çok zayıflamıştır. Böylece yakın gelecekte İslam Devleti (Hz. Ömer) tarafından kolayca yıkılmıştır.

- Bizans'a ilk Türk elçi İstemi Yabgu döneminde gönderilmiştir.
- Bizans elçisi Zemerkhos, Köktürk elçisi Maniech'dir.

NOT: Bizans ile ittifak kurulurken Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Asya'ya elçiler gidip gelmiştir. Bu, Anadolu ile Asya arasında kurulan ilk ilişkidir.

- En güçlü zamanı **Mukan Kağan** dönemidir.
- Mukan Kağandan sonra Devletin başına geçen Tapo Kağan halka Budizm'i benimsetmek istemiş sonucunda devlet ikiye ayrılmıştır.

DOĞU KÖKTÜRK

- **İşbara** liderlik yapmıştır.
- Sürekli İsyan çıkması, Çin baskısı ve kıtlık ile karşı karşıya kalmışlardır.
- **Çinliler tarafından yıkılmıştır.**

BATI KÖKTÜRK

- **Tardu** liderlik yapmıştır.
- Tardu'nun Bizans İmparatorluğu'na yazdığı bir mektupta kendisini yedi iklimin ve yedi ırkın hükümdarı olarak tanıtmıştır.
- **Çinliler tarafından yıkılmıştır.**

II. KÖKTÜRK DEVLETİ (KUTLUK) (682-744)

- Kurucusu Aşina soyundan olan **Kutluk Kağandır.**
- Merkezi **Ötüken**'dir.
- Türkler, Çin'e karşı bir amaç uğruna toplayan Kutluk kağan'a "**Derleyen, Toplayan**" anlamında **İLTERİŞ** unvanı verilmiştir.
- Kutluk Kağan devletin merkezini **Karakurum'a** taşımıştır.
- **Tonyukuk**, Devletin kurulmasına önemli katkılar sağlamıştır.

- Kutluk Kağan'dan sonra yerine **Kapgan Kağan** geçmiştir; Otuz Boyu Hükümdarı unvanını almıştır.
- Kutlukların en çok gelişme kaydettiği dönem **Bilge Kağan ve Kültigin** devridir.
- Çin ile 720 yılında **Şantan Savaşı** yapılmış Bilge Kağan kazanmıştır.
- Bilge Kağan'dan sonra taht kavgaları başlamış; **Karluk, Basmil ve Uygur** İsyanları ile devlet yıkılmıştır.
- Köktürkler Batı Türkistan Bölgesi'nin Türkleşmesinin sağlamışlardır.
- Türk tarihinin ilk **Milli alfabesi** olan **Orhon alfabesini (Göktürk Alfabesi)** kullanmışlardır.
- Ergenekon ve Bozkurt destanları Köktürklere aittir.

NOT: Türk tarihinin ve edebiyatının ilk yazılı kaynakları olan **Orhun Abideleri (Köktürk Yazıtları)** II. Köktürk Devleti'ne aittir. Orhun Abideleri ile ilgili ayrıntılı bilgi İslam öncesi Türk kültür ve uygarlığı ders notlarımızda mevcuttur.

NOT: Vezir **Tonyukuk** Köktürk kaynaklarında **Apa Tarkan** olarak bilinmektedir. Batılı tarihçiler tarafından ise **Türklerin Bismark'ı** olarak adlandırılır.

UYGUR HAKANLIĞI (744-840)

- Uygur adı kaynaklarda **Müttetik** anlamına gelir.
- Çin kaynaklarında ise **Şahin gibi dolaşan, Hücum eden** anlamındadır.
- Devletin kurucusu **Kutluk Bilge Kül Kağan**'dır.
- Merkezi **Karabalgasun'dur(ordubalık)**
- En güçlü dönemleri **Moyen-Çur (Bayan-Çor)** zamanıdır.
- **Böğü Kağan** döneminde **Maniheizm** resmi din haline gelmiş; Böğü Kağan, Maniheizm'i

resmi din olarak kabul eden ilk Türk lideri olmuştur.

DİKKAT: Maniheizm dinini kabul etmeleri ile birlikte Uygurların yaşamlarında birçok değişim olmuştur:

1. Uygurlar Mani dinini kabul etmeleri ile birlikte hayvansal gıdalardan uzaklaşmış tarımsal faaliyetlere yönelmişler
 2. En önemli özellikleri olan savaççılık özelliklerini kaybetmişlerdir.
- DİKKAT:** Savaççı özelliklerini kaybetmeleri Türklük özelliklerini kaybettikleri anlamına gelmez. Milli kimliklerini korumak için özel önlemler almışlardır. Örneğin dillerine yabancı kelimelerin girmesine izin vermemişlerdir.
3. Yeni din ile tarım faaliyetleri ne başlayan Uygurlarda yerleşik yaşam başlamış Ve ilk Türk şehirleri kurulmuştur.
 4. Bu şehirlerin kurulması ile birlikte Türk tarihinin ilk mimari eserleri ortaya konmuştur.
 5. İlk defa kütüphane oluşturdu.
 6. Maniheizmin öğrenilmesi amacıyla çok sayıda kitap yazılmıştır.
 7. Törelere yazıya geçirmişlerdir. (Türklerde ilk kez yazılı hukuk)
 8. Örgün eğitim başlattılar ve ilk defa Şan, Opera, Pantomim kullandılar.
 9. Türk tiyatrosunun, tiyatrolarının temellerini attılar. (Orta Oyunu)
 10. İlk defa Çav adını verdikleri Kağıt parayı kullanmışlardır.
 11. Nişa adında maden kullanmışlardır (Uygur tuzu)
 12. 14 harften oluşan milli alfabe (Uygur Alfabeti) kullanmışlardır.
 13. Minyatür ve Fresko sanatlarının ilk örnekleri görülür.
 14. Türklerde Bankacılığın temellerini atmışlardır.

15. Yeni dinin etkisi ile Stupa adı verilen tapınakları yapmışlardır.

16. Harf hareketli matbaayı kullandılar.

NOT: Orta Asya Türkleri ile ayrılan tüm bu özelliklerinin yanında değişmeyen iki özellikleri vardır. Bunlar: Dilleri ve Devlet yönetim anlayışlarıdır.

- Uygur Devleti, Kırgızlar tarafından yıkılmıştır.
- Bağımsızlıklarını kaybeden Uygurların bir kısmı, Çin'deki Sarı ırmak dolaylarına yerleştiler. Bunlar; Sarı Uygurlar ya da Kansu Uygurları olarak anıldılar. Diğer kısmı ise Doğu Türkistan Bölgesine göç ettiler. Bunlar ise Doğu Türkistan Uygurları ya da Turfan Uygurları olarak anıldılar.

NOT: Göç Destanı Uygurların yıkılışını ve bu göçü konu almaktadır.

NOT: Turfan Uygurları bir süre sonra Moğol egemenliğine girdiler ve Moğol Devleti'nde yönetici olarak görev yaptılar.

Uygurlar Moğolları pek çok açıdan etkilediler:

1. Devlet teşkilatı konusunda,
2. Uygur alfabesini kullandıkları için Moğol diline pek çok Türkçe kelime girdi.
3. Ünlü Cengiz yasaları, Uygur Kanunlarının etkisi ile hazırlanmıştır.
4. Kültür ve Medeniyet açısından etkilediler.

SONUÇ olarak; Moğolların ileride Türkleşmesinde önemli katkıları olmuştur.

KIRGIZLAR (840-1207)

- Merkezi Ötüken'dir.
- Cengizhan zamanında Moğollara boyun eğerek bağımsızlıklarını kaybetmişlerdir.
- Manas Destanı Kırgızlara aittir.

NOT: Manas Destanı dünyanın en uzun destanıdır.

- **Yenisey Kitabelerini** oluşturmuşlardır.
- Dünyada ilk defa milletlerarası yarışmalar düzenlemişlerdir.
- Orta Asya'da en son kurulan Türk devletidir.
- Günümüzde Kırgızistan devletidir.

KARLUKLAR (627-1212)

- Karluklar, **ilk Müslüman Türk boyudur.**
- Türgişler'in siyasi varlığına son vererek bir devlet kurmuşlardır.
- **751 Talas Savaşı'nda** Müslümanların yanında yer alarak Çinlilerin yenilmesini sağlamışlardır.
- Cengiz Han'a itaat eden ilk Türk boyu Karluklardır.
- **Karahanlı Devleti'nin** kuruluşunda etkili olmuşlardır.

TÜRGEŞLER (TÜRGİŞLER) (659-766)

- İlk hükümdarı **Baga Tarkan'dır.**
- Baga Tarkan kendi adına **para bastıran ilk Türk hükümdarıdır.**
- Hükümdarlarına Çor unvan verilmiştir.
- Sulu Kağan zamanında Hazarlar ile birlikte Müslümanlara karşı savaşmış (**Haristan Savaşı**) Orta Asya'da Müslümanların ilerlemesine engel olmuşlardır.
- Karluklar son vermiştir.

AKHUNLAR (EFTALİTLER) (367-557)

- İlk lideri Aksuvar Kağandır.
- Merkezi Belh şehridir.
- Sasanilerde çıkan Mazdek isyanın bastırılmasında önemli rol oynadılar.
- Köktürk ve Sasaniler'in işbirliği sonucu yıkılmışlardır.

TABGAÇLAR

- Çin'in kuzeyinde yaşamışlardır ve iki asırdan fazla bu bölgeye hâkim olmuşlardır.
- Budizm'e inanmışlardır.
- Çinliler ile yaşayarak asimile olmuşlardır.

BAŞKIRTLAR (BAŞKURLAR)

- Şamanizm'e inanmışlardır ve Ural Bölgesi'ni kutlu saymışlardır.
- Cengiz Han döneminde Moğol egemenliği altına girmişlerdir.
- Altın Orda Devleti'ne bağlı olarak İslamiyet'i kabul etmişlerdir.

KİMEKLER

- Ülkeyi on bir ile ayırmışlardır.
- Her ilin başına **Tutu** adı verilen yöneticiler görevlendirmiştir. Seçilen yöneticiler Hakan'ın soyundan gelenler arasında seçilmektedir.